

**Полацк 1960-2000-х гг. у значках  
(з калекцыі фалерыстыкі музейнага збору НППГМЗ)**

Кісляк А.У.

За перыяд падрыхтоўкі выставы «Ганаровыя грамадзяне г. Полацка», прысвечанай 90-годдзю Краязнаўчага музея, была праведзена праца па зборы і сістэматызацыі вялікай колькасці матэрыялаў. Супрацоўнікі музея ажыццяўлялі краязнаўчую працу, даследавалі дакументы Занальнага дзяржаўнага архіва ў г. Полацку, вывучалі матэрыялы фондаў музея-запаведніка. Сярод прадметаў калекцыі фалерыстыкі былі выяўлены значкі, звязаныя як са значнымі падзеямі ў жыцці горада другой паловы XX – пачатку XXI ст., так і з выдатнымі асобамі, якія зрабілі значны ўклад у развіццё розных сфер жыцця г. Полацка. У выніку з'явілася магчымасць адлюстравання праз гісторыю музейных прадметаў з калекцыі фалерыстыкі не толькі жыццё і дзейнасць Ганаровых палачан, але і важнейшыя падзеі ў жыцці горада.

Калекцыя значкоў з фондаў НППГМЗ налічвае 3866 адзінак. Сярод іх – 43 арыгінальныя значкі, звязаныя з гісторыяй Полацка. З улікам паўторных экзэмпляраў калекцыя налічвае 110 прадметаў. Згодна тэматыцы значкі можна падзяліць на чатыры групы: а) юбілейныя даты; б) падзеі; в) геральдыка; г) помнікі і памятныя мясціны. Большасць значкоў з калекцыі былі выпушчаны ў 1960-1970-я гг. і ў пачатку 2000-х гг.

Амаль палову калекцыі – 21 від – складаюць значкі, якія звязаны з юбілейнымі датамі з гісторыі горада, прадпрыемстваў, навучальных устаноў і інш. Так, у 1962 г., калі г. Полацк урачыста святкаваў 1100 гадоў з першай згадкі ў летапісе, быў выпушчаны значок да гэтай юбілейнай даты. У адпаведных значках знайшлі адлюстраванне такія важныя падзеі, як 25-годдзе буйнога будаўнічага прадпрыемства «Полацксельбуд», якое займалася ўзнаўленнем не толькі разбуранага вайной Полацка, але і іншых гарадоў Беларусі, адраджэннем іх гаспадаркі і жыллёвага фонду. 50 год дзейнасці адзначаў Полацкі лясны тэхнікум – старэйшая сярэдне-спецыяльная навучальная ўстанова і адзіная такога кшталту ў краіне.

Значкі выпускалі як да юбілеяў Полацка, так і іншых гарадоў, да агульнарэспубліканскіх падзей. Напрыклад, 50-годдзе Камуністычнай партыі Беларусі, што шырока адзначалі ў 1968 г.

Да другой групы згодна нашай класіфікацыі адносяцца значкі, звязаныя з важнымі падзеямі ў жыцці горада. Так, у 1972 г. у Полацку адбыўся «злёт партызан», прысвечаны 30-годдзю стварэння партызанскіх і падпольных атрадаў і брыгад на Полаччыне падчас Вялікай Айчыннай вайны. Пра гэта сведчыць адпаведны значок, выпушчаны ў сувязі з той падзеяй. У савецкі час ганаровым было званне «Ударнік камуністычнай працы», мясцовыя ўлады арганізавалі ўрачыстыя сустрэчы-злёты ўдарнікаў, якія праходзілі ў форме дэманстрацый, тэматычных сустрэч, дзе ўдзельнікі абмяркоўвалі вынікі працы, дзяліліся вопытам і інш. У 2002 г. у Полацку праходзіў шосты па ліку Рэспубліканскі фестываль-ярмарка «Дажынкi», што знайшло адлюстраванне ў разнастайнай сувенірнай прадукцыі, у тым ліку і ў значках.

Па выявах, змешчаных на значках, можна прасачыць гісторыю герба г. Полацка XX стагоддзя. Напрыклад, у калекцыю ўваходзіць значок з выявай герба г. Полацка, які быў зацверджаны гарвыканкамам у 1968 г. Герб быў распрацаваны ў рамках грамадскага конкурсу групай аўтараў у складзе Пеўзнера Г.І., мастакоў Стральцова В.П., Любавіцкага В.К. і Філіпава А.К. Поле герба падзелена на дзве часткі, якія сімвалізуюць мінулае і будучае горада. У ніжняй частцы на зялёным фоне змешчана выява вершніка і дата першага ўпамінання Полацка ў летапісе. У верхняй частцы на чырвоным фоне – выява рэторты і контур зубчастага кола – знакі прамысловасці, бо ў той час Полацк у недалёкім будучым павінен быў ператварыцца ў прамысловы цэнтр і «горад хіміі». Пасля таго, як у 1992 г. быў зацверджаны герб г. Полацка з выявай карабля, быў выпушчаны і адпаведны значок.

У асобную групу мы аднеслі значкі з выявамі помнікаў і памятных мясцін горада: Сафійскага сабора і Спаса-Праабражэнскай царквы. Значок з выявай Кургана

Бессмяротнасці, да прыкладу, быў выпушчаны праз год са дня адкрыцця Кургана ў 1966 г.

Асноўная маса значкоў выканана з алюмінію ў тэхніцы штампоўкі. У Полацку выпуск значкоў быў наладжаны ліцейна-механічным заводам і гарадскім прамысловым камбінатам (з 1968 г. – завод пластмасавых вырабаў). Полацкі гарпрамкамбінат складаўся з 3-х вытворчых участкаў: ліцейна-механічнага, галантарэйнага, дрэваапрацоўчага. Брыгады па вырабу сувенірных значкоў камплектаваліся з работнікаў пластмасавага і гальванічнага аддзяленняў ліцейна-механічнага ўчастка. Згодна з архіўнымі дадзенымі за 1974 г. гэты ўчастак размяшчаўся па адрасе 1-ы Себежскі завулак, 17. У 1975 г. Полацкі гарадскі прамысловы камбінат і ліцейна-механічны завод аб'ядналіся ў адно прадпрыемства – Полацкае ліцейна-механічнае прамысловае аб'яднанне (зараз – ААТ «Тэхналіт-Полацк»).

У нашы дні друкарня «Спадчына Скарыны», якая ажыццяўляе паслугі па вытворчасці паліграфічнай прадукцыі, займаецца ў тым ліку і выпускам сувенірных значкоў адпаведнай нашаму даследаванню тэматыцы. Так, у 2009 г. па заказах розных прадпрыемстваў і арганізацый горада («Полацкгандаль», «Светач», «Белсаюздрук») выйшла серыя значкоў, прысвечаных Полацку: з выявамі помніка Еўфрасінні Полацкай, Сімяона Полацкага, князю Усяславу Брачыславічу і г.д. У фондах захоўваецца 7 такіх значкоў, аднак серыя налічвала значна больш, таму існуе сэнс дапоўніць музейны збор.

Калекцыя фалерыстыкі з фондаў НПКМЗ уключае таксама значкі, вырабленыя ў Ленінградзе (прысвечаны 1100-гадоваму юбілею г. Полацка), Кіеве (1125-годдзе з дня першай згадкі горада ў летапісе, што адзначылі ў 1987 г.), Мінску (значок, прымеркаваны да 500-годдзя з дня нараджэння беларускага першадрукара Францыска Скарыны).

Падчас сістэматызацыі калекцыі фалерыстыкі цікава было даведацца, хто перадаваў прадметы ў фонды музея-запаведніка і з якімі асобамі яны звязаны. Папоўніла калекцыю значкамі рознай тэматыкі Таццяна Давыдаўна Рудава – загадчык аддзела культуры Полацкага гарвыканкама з 1967 г., дырэктар Полацкага гісторыка-археалагічнага запаведніка ў 1985-1995 гг. Значкі, перададзеныя Т.Д. Рудавай у 1987 г., звязаны з асобай Сігізмунда Рычардавіча Кюльбаха (у даваенны час ён займаў пасаду дырэктара Полацкага гарадскога тэатра і кінатэатра «Радзіма»). У яго асабістай калекцыі сустракаюцца значкі, прымеркаваныя да 25-й гадавіны вызвалення г. Полацка ад нямецка-фашысцкіх захопнікаў, 50-годдзя Савецкай улады і інш. Значок з калекцыі Ганны Міхайлаўны Лебедзевай (Заслужанага ўрача БССР), прысвечаны юбілею Полацкай бальніцы імя Леніна, выкарыстаны ў экспазіцыі Краязнаўчага музея.

Краско Вольга Давыдаўна, загадчык Краязнаўчага музея ў 1995 – 2007 гг., перадала 31 значок у ліку прадметаў з асабістай калекцыі Мікалая Макаравіча Пятрэнке (Заслужанага настаўніка БССР, самадзейнага кампазітара, ветэрана Вялікай Айчыннай вайны). 9 значкоў з яго калекцыі прысвечаны Полацку. Адзін з іх экспанаваны на выставе «Ганаровыя грамадзяне г. Полацка» у Краязнаўчым музеі – гэта значок, выпушчаны да 100-гадовага юбілею Полацкага педагагічнага вучылішча, у якім Мікалай Макаравіч працаваў больш за 30 гадоў, займаючы пасаду выкладчыка, затым намесніка дырэктара.

Такім чынам, у калекцыю фалерыстыкі ўваходзіць 110 значкоў, сярод якіх згодна тэматыцы і дызайну можна вылучыць 43 віды. Інфармацыю аб прадметах калекцыі можна сістэматызаваць у выглядзе тэматычнага каталога, які дапаможа супрацоўнікам музея-запаведніка пры стварэнні стацыянарных і зменных выставак.

На аснове аналізу матэрыялаў калекцыі можна вызначыць наступную структуру апісання будучага каталога:

Выява.

1. Прадметнае імя, назва.
2. Падзея, з якой звязаны прадмет.
3. Месца і час выпуску.
4. Здатчык.
5. Асоба, з якой звязаны прадмет.
6. Матэрыял, тэхніка.

7. Памер.

8. Нумар па кнізе паступленняў.

Каталог дазволіць скласці агульнае ўяўленне пра тэматыку і віды значкоў з музейнага збору НППГКМЗ, прысвечаных гораду Полацку і яго знакамітым жыхарам. З дапамогай камп'ютарных тэхналогій можна стварыць электронную версію каталога значкоў з падрабязнай інфармацыяй па кожнаму з прадметаў для шырокага кола карыстальнікаў.

Падчас вывучэння калекцыі былі выяўлены некаторыя недакладнасці ў даціроўцы прадметаў альбо вызначэнні месца стварэння прадмета, якія ў выніку апрацоўкі матэрыялу будуць выпраўлены. Для ўдасканалення інфармацыі аб дзейнасці прадпрыемстваў, якія займаліся выпускам значкоў у г. Полацку, патрабуецца далейшае вывучэнне дакументаў архіва, правядзенне больш глыбокай краязнаўчай працы.